

ד - חיוב נשים במקרא מגילה

חלק א' - האם נשים יכולות להוציא אנשים במקרא מגילה

סימן א' - סתירה האם נשים מוציאות אנשים ידי חובתן
א - הסתירה בין הגמרא לברייתא לגבי חובת נשים במצוות מקרא במגילה

סימן ב' - שני תירוצים לסתירה
ב - יישוב של רש"י והרמב"ם
ג - תירוץ הבה"ג שמחלק בין קריאה לשמיעה
ד - גיסת הר"ח
ה - שתי דרכים לקרוא את הגמרא בערכין
ו - מה סברת הבה"ג שנשים חייבות רק במצוות שמיעה

חלק ב' - ישוב לשאלה איך חילקו לחיבו נשים בשמיעה בלבד

סימן א' - אופי החיוב של אף הן היו באותו הנס
ז - חקירת הגר"מ סולובייצ'יק בענין אף הן היו באותו הנס
ח - חקירת הגר"ז ונפק"מ שלו
ט - נפק"מ של הגר"ז
י - יש מקום לחלוק על הנפק"מ של הגר"ז
יא - המחלוקת בחיוב עבדים לפי הבית יוסף

חלק ג' - מדוע נשים חייבות דוקא בשמיעה?

סימן א' - שתי דרכים לבאר מדוע נשים חייבות דוקא בשמיעה
יב - שיטת השפת אמת מדוע נשים חייבות בשמיעה
יג - דרך השנייה לבאר מדוע נשים חייבות דוקא בשמיעה ע"פ דעת המג"א
יד - דעת קרבן נתנאל בשיטת הבה"ג

סימן ב' - חקירה בחיוב שמיעה
טו - חקירה בחיוב שמיעה
טז - לשון הפרי חדש
יז - לשון הערוך השלחן
יח - בעוד בביאור המחלוקת בין השפ"א והערוך השלחן ובין המג"א והקרבן נתנאל
יט - לשיטתו בדעת הערוך השלחן

סימן ג' - בענין המחלוקת בין השפת אמת והערוך השלחן ובין המג"א והפרי חדש
כ - בגירסאות הגמרא של הר"ח והמרדכי

סימן ד' - נפק"מ בין בשתי דרכים להבין דעת הבה"ג
כא - נפק"מ בדין כוונה
כב - נפק"מ על פי חידוש של הרב צבי פסח פראנק
כג - נפק"מ בענין מי מברך
כד - נפק"מ בענין אם החרשת מברכת בכלל
כה - ישוב הגר"מ סולובייצ'יק מתי אומרים דין אף הן היו באותו הנס
כו - עוד נפק"מ של האור שמח בדין קראה על פה

סימן ה' - תירוץ לקשיא על שיטת הרב צבי פסח פראנק בדעת התוס'
כז - תירוץ לשיטת הרב צבי פסח פראנק לפי החידוש שיש במגילה שני חלקים למצוה
כח - מקור לחידוש לחלק בין ד' כוסות ונרות חנוכה למקרא מגילה

סימן ו' - נוסח הברכה של נשים
כט - המחלוקת בנוסח הברכה לנשים
ל - ביאור דעת הבה"ג לפי השלחן ערוך
לא - שתי נוסחאות הברכה בלשון שמיעה "לשמוע מגילה" ו"על משמע מגילה"
לב - נוסח הברכה של החיי אדם

סימן ז' - סיכום השלוש השיטות לגבי חיוב נשים במצוות המגילה

לג - סיכום השלוש השיטות ששראינו ונוסח הברכה של נשים
לד - ספק של הראב"ה האם קנטים יכולים להוציא נשים ידי חובתן

חלק ד' - עוד שיטות לבאר מדוע נשים לא מוציאות אנשים

סימן א' - דעת הטורי אבן שאנשים חייבים בדברי קבלה ונשים חייבות מדרבנן
לה - החידוש של הטורי אבן שאנשים חייבים בדברי קבלה ונשים חייבות מדרבנן
לו - עוד ישוב לסתירה בין הגמרא לתוספתא לפי הטורי אבן
לז - ההבדל של הטורי אבן בין קריאת המגילה בלילה וביום
לח - עוד תירוץ לסתירה על פי החידוש של הטורי אבן
לט - קריאת המגילה של קטן לפי הטורי אבן

סימן ב' - שיטת האורחות חיים
מ - שיטת האורחות חיים שנשים לא מוציאות אנשים מפני קול אשה

סימן ג' - בהשקפה
מא - בהשקפה

חלק א' - האם נשים יכולות להוציא אנשים במקרא מגילה

סימן א' - סתירה האם נשים מוציאות אנשים ידי חובתן

א - הסתירה בין הגמרא לברייתא לגבי חובת נשים במצוות מקרא במגילה

הגמרא במסכת מגילה (ד.) מחייבת נשים במצוות מגילה וז"ל "ואמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס".

איתא נמי בערכין (ב:ג.) וז"ל "הכל חייבין במקרא מגילה, הכל כשרין לקרות את המגילה לאיתווי מאי? לאתווי נשים, וכדר' יהושע בן לוי, דאמר ר' יהושע בן לוי נשים חייבות במקרא מגילה, שאף הן היו באותו הנס".

משתי הגמרות, במגילה ובערכין, משמע דחיוב נשים במקרא מגילה שווה לחיוב אנשים. לפי זה, מסתבר שנשים יכולות להוציא אנשים ידי

חובתם, שהרי כל מי שמחויב בדבר מוציא את הרבים ידי חובתן.

לעומת זאת, בתוספתא דנה אם הטומטום והאנדרוגינוס יכולים להוציא אחרים ידי חובתן. כל הדיון שם מונח על ההנחה שנשים אינן מוציאות אנשים ידי חובתן.

נמצא שיש סתירה בין דברי הגמרא לדברי התוספתא. הראשונים יישבו סתירה זו בשתי דרכים מרכזיות.

סימן ב' - שני תירוצים לסתירה

ב - יישוב של רש"י והרמב"ם

רש"י (ערכין ג. ד"ה לאתויי) כותב "שחייבות במקרא מגילה וכשרות לקרותה ולהוציא זכרים ידי חובתם".

כן משמע גם מדברי הרמב"ם (מגילה א:א) שאינו מחלק בין אנשים לנשים בחיוב מקרא מגילה. וכך מדייק המגיד משנה (מגילה א:ב) בדעת הרמב"ם, "אבל אשה נראה מדברי רבינו שהיא מוציאה את אחרים וכן עיקר". מכאן, לפי רש"י והרמב"ם,¹ נשים יכולות להוציא אנשים ידי חובתן.

אבל מכל מקום צריכים לשאול, איך רש"י והרמב"ם לומדים התוספתא?

ונראה לומר שיש מחלוקת בין הסוגיות, ולהלכה אנו פוסקים כהגמרא ולא

כתוספתא. וכך כותבים הגר"א (או"ח תרפט:ב ד"ה וי"א) והנצי"ב (עמק שאלה פרשת וישלח כו:כב ד"ה לדידהו נמי).² לכאורה שורש המחלוקת הוא בשאלה, האם יש בכלל דין של אף הן היו באותו הנס. לפי הגמרא, יש. ולפי התוספתא, אין.

ג - תירוץ הבה"ג שמחלק בין קריאה לשמיעה

לפי הבה"ג, כפי שמובא בתוס' (מגילה ד. ד"ה נשים, ובערכין ג. ד"ה לאתויי),³ ניתן ליישב את הסתירה, כי הגמרא שמחייבת נשים, מחייבת אותן בשמיעת המגילה. ולפי הברייתא שהן פטורות, הן פטורות מקריאת המגילה.

יוצא שלשיטת הבה"ג, נשים חייבות רק בשמיעת המגילה אבל לא בקריאת המגילה, ולכן נשים אינן יכולות להוציא אנשים ידי חובתן כמו בכתבו התוס' (מגילה ד. ד.) "חייבין בשמיעה עבדים נשים וקטנים".

ד - גיסרת הר"ח

הר"ח (מגילה ד. ד.) גורס "נשים חייבות לשמוע המגילה" והבה"ג שמביא המרדכי (מגילה סימן תשעט) גורס "נשים חייבות במשמע מגילה".

משמע מגירסאות אלו כדעת הבה"ג, כפי שמביאים התוס', שנשים חייבות בשמיעה בלבד.

¹ הרשב"א בשם יש מפרשים (מגילה ד. ד"ה ואמר), והריטב"א (מגילה ד. שאף), ועוד.

² משמע כן בריטב"א (מגילה ד. שאף) ובמאירי (מגילה ד. ד.) וז"ל "ועיקר הדברים שלא לדחות תלמוד ערוך שבידינו מברייתא או מדברי תלמוד המערב וכל שכן מסברא אלא בואו ונסמוך על הכלל הידוע כל המחוייב בדבר מוציא את הרבים ידי חובתן".

³ וכן הובא ברא"ש (מגילה א:ד), ובמרדכי (מגילה סימן תשעט) ועוד.

חלק ב' - ישוב לשאלה איך חילקו לחייבו נשים בשמיעה בלבד

סימן א' - אופי החיוב של אף הן היו
באותו הנס

ז - חקירת הגר"מ סולובייצ'יק בענין אף
הן היו באותו הנס

שאיננו, איך חילקו חז"ל את המצוה
באופן כזה שחייבו נשים בשמיעה
בלבד, ללא חיוב קריאה?

ונראה ליישב זאת על פי חקירת הגר"מ
סולובייצ'יק.

הגר"מ סולובייצ'יק (הררי קדם חלק א סימן
קעט)⁴ מבאר את יסוד המחלוקת דרך
חקירה במהות הדין של אף הן היו
באותו הנס.

לפי דעת רש"י, נשים חייבות במקרא
מגילה ממש כאנשים, מכיון שהדין של
אף הן היו באותו הנס מחייב נשים
בדיוק כמו אנשים. יש לשדי חמד (מערכת
חמץ ומצה טו:ו) לשון ממש דומה הזה בענין
ד' כוסות "דנראה לי דנשים חייבות
בכולהו דמפני שאף הן היו באותו הנס,
רצו חז"ל לכללן בהדי גברי בתקנתא
דידהו ולא פלוג רבנן והשוו תקנתם
שכולם חייבים בכל ארבע כוסות".

לעומת זאת, הביאור של הגר"מ בדעת
הבה"ג הוא ד"חיוב זה אינו מעיקר
חיוב מקרא מגילה, אלא הוא דין
נוסף". כלומר אף הן היו באותו הנס

ה - שתי דרכים לקרוא את הגמרא
בערכין

נמצא שיש שתי דרכים לקרוא את
הגמרא בערכין, שאומרת "הכל כשרין
לקרות את המגילה לאיתווי מאי?
לאיתווי נשים". הכוונה היא, דנשים
יכולות לקרוא את המגילה לאחרים.
ונחלקו הראשונים לאיזה אחרים
מדברת הגמרא.

לפי רש"י והרמב"ם, הכוונה היא
לאנשים. לכן נשים יכולות להוציא גם
אנשים ידי חובתן. אולם לפי הבה"ג,
הכוונה היא רק לנשים. לכן נשים
יכולות להוציא רק נשים אחרות ידי
חובתן.

ו - מה סברת הבה"ג שנשים חייבות רק
במצוות שמיעה

לפי שיטה זו, נשים חייבות רק
בשמיעה. מהו ההבדל בין מצוות
מגילה לנשים לעומת אנשים? איך
חילקו חז"ל את המצוה באופן כזה
שחייבו נשים בשמיעה בלבד, ללא חיוב
קריאה?

ועוד יש להקשות, אפילו אם נניח
שחז"ל יכולים לקבוע מצוות מגילה
לנשים באופן שונה מאנשים, מכל
מקום צריכים לשאול מדוע. מדוע לא
חייבו את הנשים בדיוק באותו אופן
שבו חייבו את האנשים? מדוע הן
חייבות דוקא בשמיעה?

בעזרת ה', ניישב שתי השאלות הללו.

⁴ וכן כתוב ברשימות שיעורים (סוכה לח.), וגם יש לעיין בהררי קדם (חלק א סימן ר).

הוא דין חדש, ולכן אפשר לחייב נשים במקרא המגילה בדרך אחרת מאנשים.

ח - חקירת הגרי"ז ונפק"מ שלו

ונראה שבאמת חקירת הגר"מ תלויה בחקירת אחיו, הגרי"ז (ערכין ג. ד"ה בגמרא דאמר). הוא חקר "יש להסתפק אם הפירוש דמטעם זה ליכא בהו פטורא דמצוות עשה שהזמן גרמא דדין זה דמצוות עשה שהזמן גרמא שייך אף במצוות דרבנן וממילא נכללו בחיובא דקריאת המגילה הנאמר באנשים, או דההוא חיוב מיוחד לנשים מטעם זה דאף הן היו באותו הנס".⁵

וא"כ, לפי רש"י, דין אף הן היו באותו הנס עוקר את הפטור של מצוות עשה שהזמן גרמא, לכן נשים חוזרות לחיוב הראשון, אותו חיוב של אנשים. כלומר, מפני שאין לנשים פטור של מצוות עשה שהזמן גרמא, הן חייבות באותו חיוב של אנשים.

לעומתו, הבה"ג סובר שאף הן היו באותו הנס מחייב נשים במצוות, אע"פ שיש פטור של מצוות עשה שהזמן גרמא. כלומר, מצוות עשה שהזמן גרמא פוטרת נשים, ואף הן היו באותו הנס יחייב אותן בדין חדש, בדין שנקרא "אף הן היו באותו הנס". ומפני שנשים אינן חייבות במגילה כמו אנשים, הן לא יכולות להוציא אותם ידי חובתן.

ט - נפק"מ של הגרי"ז

הגרי"ז (שם) ממשיך ומביא נפק"מ לחקירה שלו. "בעבדים כנענים, דאם נשים נכללו בחיובא דקריאת המגילה הנאמר לאנשים, אם כן גם עבדים ממילא חייבים וליכא בהו פטורא דמצוות עשה דהזמן גרמא, אבל אם באמת גם עתה איכא בהו פטורא דמצוות עשה שהזמן גרמא ורק דהוא דין חיוב מיוחד לנשים מטעם דאף הן היו באותו הנס, אם כן הרי הוא דין חיוב מיוחד להן, אבל עבדים הדרו לדינם ופטורים מטעם מצות עשה שהזמן גרמא".

כלומר, אם אף הן היו באותו נס עוקר את הפטור של מצוות עשה שהזמן גרמא, הוא עוקר אותו לנשים ולעבדים באותה מידה. כי במקום של אף הן היו באותו הנס, אין מקום לומר מצוות עשה שהזמן גרמא. אולם, אם אף הן היו באותו הנס מחייב נשים במצוה אחרת, היא שייכת רק לנשים.

י - יש מקום לחלוק על הנפק"מ של הגרי"ז

באמת, יש מקום לחלוק על הנפק"מ של הגרי"ז. אם נאמר דין אף הן היו באותו הנס עוקר את הפטור של מצוות עשה שהזמן גרמא, יתכן שהוא נעקר רק לנשים, ולא לעבדים. אף הן היו באותו הנס יכול לעקר הפטור של מצוות עשה שהזמן גרמא רק לנשים.

ויש גם מקום לחלוק על הצד השני של הנפק"מ. יש לומר שיש לא פלוג בדין של אף הן היו באותו הנס, כלומר הוא שייך גם לנשים וגם לעבדים באותו

⁵ וכן עיין בסוגיא "עבדים במקרא מגילה".

מידה, ושניהם חייבים, ולא מחלקים
בין נשים לעבדים.⁶

חלק ג' - מדוע נשים חייבות דוקא בשמיעה?

סימן א' - שתי דרכים לבאר מדוע נשים
חייבות דוקא בשמיעה

יב - שיטת השפת אמת מדוע נשים
חייבות בשמיעה

נראה שיש שתי דרכים ליישב מדוע
נשים חייבות רק בשמיעה?

והנה, הדרך הראשונה היא דעת השפת
אמת (מגילה ד. ד"ה שם בגמ') שמבארת את
דעת הבה"ג. ביאור זה מיוסד על הבנת
הרשב"ם (תוס' מגילה ד. ד"ה שאף), שראינו
למעלה, בדין אף הן היו באותו הנס,
שלפיה נשים אינן רק נצלו בנסים, אלא
שהנסים התרחשו בעיקר על ידן,
שעיקר הנס היה על ידן בפורים על ידי
אסתר בחנוכה על ידי יהודית בפסח
שבזכות צדקניות שבאותו הדור
נגאלו.⁸

וכך כותב השפת אמת "ופלוגתא
דרשב"ם ותוס' אפשר דתליא בפלוגתא
דבה"ג ורש"י דלבה"ג דחייבין רק
בשמיעה היא כרשב"ם דס"ל דאינם
בנס כאנשים רק מתנה נתנו להם כיון
**שעל ידן בא הנס וחייבים על כל פנים
בשמיעה**, אבל לרש"י שהיו באותו הנס
כאנשים דינם ממש כאנשים".⁹

יא - המחלוקת בחיוב עבדים לפי הבית
יוסף

ונראה שזה כוונת הבית יוסף (או"ח תרפט
ד"ה ומ"ש ועבדים)⁷ שמחלוקת זו תלויה
במחלוקת הרשב"ם והתוספות בהבנת
הדין של אף הן היו באותו הנס.

לפי פירש רשב"ם (תוס' ד. ד"ה שאף) הגדרת
אף הן היו באותו הנס היא "שעיקר
הנס היה על ידן, בפורים על ידי אסתר,
בחנוכה על ידי יהודית, בפסח שבזכות
צדקניות שבאותו הדור נגאלו". לפי זה,
מכיון שהנסים לא קרו על ידי עבדים,
אין טעם לחייב אותם.

אולם לפי שיטת התוספות (ד. ד"ה שאף)
שכותבים "שאף הן היו בספק
דלהשמיד ולהרוג וכן בפסח שהיו
משועבדות לפרעה במצרים וכן בחנוכה
הגזירה היתה מאד עליהן גבי מצה".
היו עבדים באותו סכנה, ולכן הם
חייבים במקרא מגילה זו"ל הבית יוסף
(שם) "שגם הם היו בספק סכנה כיון
דמולים היו".

תירצנו איך שחז"ל היו יכולים לחלק
בין חובת נשים ולעבדים, אבל עדיין
צריכים לתרץ מדוע לא חייבו את
הנשים בדיוק באותו אופן שבו חייבו
את האנשים? מדוע הן חייבות דוקא
בשמיעה?

⁶ ועיין בערוך הלשחן (או"ח תרפט:ב) שכותב "ועבדים שאינם משוחררים דינן כאשה בכל התורן כולה".

⁷ וכן כתב המחצית השקל (או"ח תרפט:ב) ועוד פוסקים שמביא הכף החיים (או"ח תרפט:ה).

⁸ תוס' בפסחים (קה: ד"ה היו) גורס "שעל ידם נגאלו".

⁹ וכן בספר עולת שמואל (חלק א סימן קה) כותב שדעת הרמב"ם כדעת הרשב"ם.

הטעם לחייב נשים ברמה שונה מאנשים הוא משום שתפקידן בנס היה שונה, כמו שהשפת אמת מביא בשם רש"י,¹⁰ וכמו שראינו לעיל ברשב"ם.

לפי השפת אמת, חז"ל רצו לצרף נשים למצוות מקרא מגילה, אע"פ שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא, ומעיקר הדין נשים צריכות להיות פטורות. לכן חז"ל תקנו לנשים חיוב לשמוע מגילה כדי שנשים תהיו שייכות למצוה.

יג - דרך השנייה לבאר מדוע נשים חייבות דוקא בשמיעה ע"פ דעת המג"א

ולגבי השאלה, למה נשים יכולות להדליק נרות חנוכה ולהוציא אנשים, ואילו במקרא מגילה אינן יכולות להוציא אנשים, מתרץ הסמ"ג (עשין עשה דרבנן ד) **"דשאני מקרא מגילה שהוא כמו קריאת התורה לכך אינה מוציאה את האיש"**.

דבריו אינם ברורים. איך ההשוואה בין קריאת התורה למקרא מגילה מסבירה מדוע נשים אינן מוציאות אנשים ידי חובתן? לכן, מבאר המגן אברהם (או"ח תרפט:ה) את כוונתו "דשאני מגילה דהוי כמו קריאת התורה פירוש **ופסול מפני כבוד הצבור ולכן אפילו ליחיד אין מוציא דלא פלוג"**.

הערוך השלחן (או"ח תרפט:א, ה)¹¹ מבין שהסמ"ג, לפי דברי המגן אברהם, חולק על הבה"ג. כלומר, הטעם שנשים אינן מוציאות אנשים ידי חובתן בקריאת המגילה אינו משום שהן חייבות רק בשמיעה, אלא משום כבוד הציבור, דומה לקריאת התורה.

ויש להביא קצת סיוע, כי הסמ"ג לא מתייחס למושג של שמיעה.

אבל יש גם לבאר דעת המג"א אחרת, ולחדש שלפי דברי המגן אברהם אפשר להבין כדעת הבה"ג. א"כ, נשים חייבות במצוות שמיעה.

חז"ל לא תקנו את מצוות קריאת המגילה לנשים כמו לאנשים משום שהקריאה עצמה היא זילא בהו מילתא, כלומר חסרון של כבוד הציבור. לכן חז"ל תקנו לנשים רק מצוות שמיעה, כי בשמיעה אין זילא בהו מילתא, כלומר אין בעיה של כבוד הציבור. השמיעה היא מה שנשאר בלי מעשה הקריאה, כלומר אם מורידים את בעיית כבוד הציבור, שהיא הקריאה עצמה, נשארת רק השמיעה.

לפי זה, המילים "זילא בהו מילתא" אינן מסבירות הטעם מדוע נשים אינן מוציאות אנשים, אלא מדוע חז"ל תקנו לנשים רק שמיעה במקום קריאה. כוונת המילים "זילא בהו מילתא" אינה

¹⁰ באמת, יש סתירה בדברי רש"י. במגילה (ד. ד"ה שאף) רש"י כותב "שאף על הנשים גזר המן להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים" דומה לשיטת התוס'. אמנם במסכת פסחים (קח: ד"ה שאף) רש"י כותב "בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו, וכן גבי מקרא מגילה, נמי אמרינן הכי, דמשום דעל ידי אסתר נגאלו, וכן גבי נר חנוכה במסכת שבת" דומה לרשב"ם. ורש"י מסכת שבת (כג. ד"ה היו) מביא שניהם "שגזרו יוונים על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה, ועל יד אשה נעשה הנס".

ואפשר לתרץ שכדי לומר אף הן היו באותו הנס, צריכים גם שנס היה על ידי נשים וגם שנשים היו בסכנה, אבל באמת, לא משמע כן בלשון רש"י, ועדיין צע"ג.

¹¹ וכן כותב המשנה ברורה (תרפט:ז) ועוד.

סיבה לפטור נשים, אלא סימן למדוע דוקא שמיעה.

מצווים אלא לשמוע וכל שאינו מחויב בדבר אין מוציאין רבים ידי חובתן".

יד - דעת קרבן נתנאל בשיטת הבה"ג

ועוד נפק"מ, גם אינן יכולות להוציא אפילו נשים אחרות בציבור, כי החויב שמיעה לא מאפשר להן לקרא בציבור, דזילא בהו מלתא.¹²

ונראה שהמהלך שבאירנו בדעת המגן אברהם, כבר מופיע בדברי הקרבן נתנאל (מגילה א:ס) בביאורו לתוס' בסוכה (לח. ד"ה באמת).

סימן ב' - חקירה בחיוב שמיעה

טו - חקירה בחיוב שמיעה

התוס' הסבירו "דאין אשה ועבד וקטן מוציאין את הרבים ידי חובתן" ולא, כתבו דאין נשים מוציאות את האנשים. מדייק מכאן הקרבן נתנאל, שברבים, אפילו נשים אחרות אינן מוציאות, משום דזילא בהו מלתא. ומפני ענין של כבוד הציבור, כלמור דזילא בהו מלתא, יש לנשים חיוב רק בשמיעה ולא בקריאה.

יש לחקור בכוונת הבה"ג בדין שמיעה שיש לנשים.

או הוא חיוב אחר שנקרא שמיעה. כלומר החיוב של נשים הוא שונה מאנשים, הן חייבות בשמיעה ולא בקריאה. לעומת אנשים ששומעים ויוצאים בדין שומע כעונה, נשים שומעות ויוצאות חיובן שהיא שמיעת המגילה.

הקרבן נתנאל (מגילה א:מ) כותב "ופירוש בה"ג דאין נשים מוציאות את הרבים ידי חובתן במגילה ע"כ. היינו שאין אשה מוציאה נשים רבות ידי חובתן משום דזילא בהו מלתא. אבל להוציא אנשים בלאו הכי אין מוציאין אפילו אשה לאיש אחד דאין מחויבין בדבר הוי".

או הוא חיוב לשמוע הקריאה של אנשים דהיינו לשמוע חפצא דקריאה. אין חיוב מיוחד של שמיעה, אלא רק מעשה שמיעה של חפצא דקריאה. המצוה היא האותה מצוה של קריאה, רק ברמה נמוכה, רק פחותה. הן חייבות בשמיעה של קריאה.

מדברי הקרבן נתנאל יוצא, שיש שתי נפק"מ לחידוש הזה. אחד, שנשים אינן יכולות להוציא אנשים ידי חובתן, וטעמא הוא דאין להן חיוב קריאה. הקרבן נתנאל (מגילה א:מ) עצמו כותב בפירוש "דלענין קריאה להוציא אנשים הוי כאינו מחויב בדבר. דהנשים אינם

טז - לשון הפרי חדש

כתוב בפרי חדש (או"ח תרפט:א) "וי"ל דאין הכי נמי דדינא הכי דעכ"פ חייבות בקריאה אלא דלא נפקי בתורת

¹² אמנם, הגרי"ד (רשימות שיעורים סוכה לח.) מסכים דלפי הבה"ג, האשה לא יכולה להוציא נשים אחרות בציבור, אבל חולק על הדין השני, דנשים חייבות רק בשמיעה, וכותב "כי אם אשה קוראה לפני עשרה אנשים אינן יוצאים כלל, אבל היא יכולה להוציא כל אחד ואחד לחוד אם קוראת לכל אחד ואחד בלחוד". א"כ, החיוב של נשים לא קשור לשמיעה אלא רק לענין של כבוד הציבור.

קריאה אלא בתורת שמיעה, וכיון דכן אינו מוציאות האנשים לפי ששומע כקורא, ואיהו לא נפיק השתא אלא מחמת קריאתה, ובקריאה איהי לא מיחייבא הו"ל שאינו מחוייב בדבר, וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם".

משמע מדבריו, שאין מצוה מיוחדת של שמיעה, אלא נשים חייבות לעשות מעשה שמיעה לקריאת המגילה. יש להן אותו חיוב רק ברמה נמוכה.

יז - לשון הערוך השלחן

לעומתו, הערוך השלחן (או"ח תרפ"ה) כותב "ונ"ל דבה"ג ס"ל דא"א לומר דמטעם שאף הן היו באותו הנס יהיה חיוב גמור כאיש... אלא וודאי דמטעם זה אינו חיוב גמור כאיש לקריאה אלא די בשמיעה וגם בחנוכה י"ל כן דאין חיובן בהדלקה אלא בראיית נר חנוכה אא"כ יש לה בעל דמדלקת בשביל הבעל ולכן אין מוציאות בקריאתן את האנשים ומיהו נשים מוציאות כיון דחיובן שוה".

הלשון של "אינו חיוב גמור כאיש לקריאה אלא די בשמיעה" משמע שיש לנשים חיוב אחר, חיוב של שמיעה. וא"כ, יוצא שלפי הערוך השלחן, יש שתי מצוות במקרא מגילה. מצוה אחת היא קריאה - החיוב הרגיל של אנשים. והמצוה השנייה היא אף הן היו באותו הנס, שבאה לידי ביטוי בשמיעה. אנשים חייבים בשתי מצוות, אבל נשים חייבות רק במצוות שמיעה, הדין של אף הן היו באותו הנס.¹³

ולפי זה, מובן דעתו שיש לנשים חיוב רק בראיית נרות חנוכה. דין אף הן היו באותו הנס מחייב נשים בשמיעת המגילה וגם בראיית נרות חנוכה, דהיינו רק בחלק של פרסומי ניסא ולא במעשה עצמו, כלומר לא בקריאת המגילה ולא בהדלקת נרות חנוכה.

יח - בעוד בביאור המחלוקת בין השפ"א והערוך השלחן ובין המג"א והקרוב נתנאל

אפשר לתלות את המחלוקת בין השפ"א והערוך השלחן ובין המג"א והקרוב נתנאל באותה חקירה. לפי המג"א והקרוב נתנאל, יש לנשים חיוב לעשות מעשה שמיעה לקריאת המגילה, ממש דומה לדעת הפר"ח.

לעומתם, לפי השפ"א, המילים "רק מתנה נתנו להם כיון שעל ידן בא הנס וחייבים על כל פנים בשמיעה" משמע שיש לנשים חיוב בשמיעה ולא בקריאה, וזה דומה לדעת הערוך הלשחן.

יט - לשיטתו בדעת הערוך השלחן

לפי זה, ניתן להבין מדוע הערוך השלחן חולק על המהליך שלנו בדעת הבה"ג אליבא דמג"א. מפי שהוא סובר ששמיעה היא דין אחר ולא מעשה שמיעה של קריאה, הוא לומד בדעת הבה"ג אליבא דמג"א, שטעמו הוא מכבוד הציבור בלבד, ולא שהוא סימן לכך חז"ל חייבו נשים לשמוע ולא לקרוא.

¹³ וכן משמע במכתם (מגילה עמוד 6 והספר הגיוני הלכה מביא אותו) שיש שני חיובים חז"ל "כיון שחייבו בקריאתה ובשמיעתה".

צריכות כוונה לפי הדעה שסובר שאומרים מצוות צריכות כוונה, אך אם מצוות לא צריכות כוונה, שמיעה לבדה מספיקה.

אולם, לפי המג"א, הקרבן נתנאל והפר"ח, גם אנשים וגם נשים, כאשר שומעים מגילת אסתר חייבים בכוונה כדי לצאת ידי חובתן.

כב - נפק"מ על פי חידוש של הרב צבי פסח פראנק

הרב צבי פסח פראנק (מקראי קודש קריאת המגילה סימן יד) מיישב הקשיא שמקשה הב"י על הטור. מדוע השמיט הטור דין חצי עבד וחצי בן חורין שאינו מוציא את עצמו במקרא מגילה כמו שכתב בתקיעת שופר?

הרב צבי פסח פראנק מחדש בדין שופר, שהחצי עבד וחצי בן חורין לא מוציא אפילו את עצמו בתקיעת עצמו. הטעם הוא מפני שמצוות שופר היא שמיעה ולא התקיעה.¹⁴ אילו מצוות שופר היתה תקיעה, החצי עבד וחצי בן חורין יכול להוציא את עצמו עם התקיעה שהוא מייצר. אולם, מפני שהיא שמיעה, הוא לא יכול לצאת עם "תקיעה שיוצא מפיו חציו פסולה", כלומר רק כאשר הוא שומע את תקיעה פסולה, הוא לא יכול להוציא את עצמו. כאשר החצי עבד וחצי בן חורין תוקע, הוא מייצר תקיעה שהיא מעורבת בעבדות וחירות, ועם זה, הצד הבן חורין שלו לא יכול לצאת.

על פי ביאור הזה, יש לדון בחצי אמה עבריה וחצי בת חורין. האם היא יכולה

סימן ג' - בענין המחלוקת בין השפת אמת והערוך השלחן ובין המג"א והפרי חדש

כ - בגירסאות הגמרא של הר"ח והמרדכי

ראינו לעיל שיש גירסאות שונות בחיוב נשים במגילה, ואפילו גירסאות שונות בצד הדעה של שמיעה. גירסת הר"ח "נשים חייבות לשמוע המגילה" וגירסת הבה"ג שמביא המרדכי "נשים חייבות במשמע מגילה".

אפשר לבאר את המחלוקת בין הגירסות עם החקירה שלנו. מגירסת הר"ח "לשמוע המגילה" משמע דנשים חייבות לשמוע קריאת המגילה של אנשים, דומה לדעת המג"א והפר"ח. אולם גירסת הבה"ג שמביא המרדכי היא ש"נשים חייבות במשמע מגילה" משמע שנשים חייבות במצווה אחרת הנקראת שמיעת המגילה, כפי דעת השפת אמת.

סימן ד' - נפק"מ בין בשתי דררים להבין דעת הבה"ג

כא - נפק"מ בדין כוונה

נראה שיש נפק"מ בזה בדין כוונה.

לפי השפ"א והערוך השלחן, כאשר אנשים שומעים את מגילת אסתר, הם צריכים כוונה לצאת, שכן הדין ששומע כעונה מחייב כוונה. לעומת זאת, נשים, חייבות במצוות שמיעה, ורק

¹⁴ עיין בסוגיא של "מצוות שופר שמיעה או תקיעה".

כד - נפק"מ בענין אם החרשת מברכת בכלל

והנה מסתפק הרב צבי פסח פראנק (מקראי קודש פורים סימן כט) בדין אשה חרשת שמדברת ואינה יכולה לשמוע, לפי דעת הבה"ג. האם היא חייבת או לא? ז"ל הרב צבי פסח פראנק "יש שלומר דאשה חרשת פטורה מקריאת המגילה כיון שמצותה רק בשמיעה ואינה שומעת אבל מאידך י"ל דכיון שקריאה חשובה משמיעה היא יוצאת בקריאה דלא תהא שמיעה גדולה מקריאה".

לכאורה הספק שלו תלוי בדיוק בחקירה שלנו. אם החיוב של שמיעה הוא מצוה של עצמה, אז בודאי החרשת פטורה במצוות שמיעה כי היא לא יכולה לשמוע. אבל אם אומרים, בעצם המצוה היא לשמוע מעשה קריאה, כלומר קריאה אלא ברמה נמוכה, אז מסתבר שהיא חייבת במצוה השנקראת קריאה, הוא צריכה לקרוא לעצמה. וביאור הזה משמע היטב מלשונו, "דכיון שקריאה חשובה משמיעה היא יוצאת בקריאה דלא תהא שמיעה גדולה מקריאה".

כה - ישוב הגר"מ סולובייצ'יק מתי אומרים דין אף הן היו באותו הנס

הראשונים וגם האחרונים שואלים לאיזה מצוות שייכות דין אף הן היו באותו הנס? הגמרא (מגילה ד., שבת כג., ופסחים קח:) מביאה דין זה רק בשלוש מצוות, מקרא מגילה, נרות חנוכה, וד' כוסות. האם ההלכה של אף הן היו באותו הנס מוגבל רק לשלוש מצוות אלו או שאפשר להרחיבה גם למצוות אחרות?

לקרוא ולהוציא את עצמה? ונראה שזה תלוי במחלוקת בין הערוך השלחן והשפ"א ובין המג"א והפר"ח.

לפי הערוך השלחן והשפ"א, נשים חייבות בשמיעה, ודיני שמיעה במגילה דומות לשמיעה השופר. וכמו שחצי עבד וחצי בן חורין לא מוציא את עצמו במצוות שופר, גם כן החצי אמה עבריה וחצי בת חורין לא מוציאה את עצמה במצוות מגילה.

אולם, לפי המג"א והפר"ח, נשים אינן חייבות במצוות שמיעה, אלא חייבות לשמוע הקריאה. אם כן, אין טעם שהן לא יכולות להוציא את עצמן במקרא מגילה.

כג - נפק"מ בענין מי מברך

השערי תשובה (או"ח תרפט:א) מביא מחלוקת בין הפוסקים מי מברך הברכה כאשר איש מוציא אשה במצוות מגילה, או הוא או היא. לכאורה, ניתן לבאר שגם זה תלוי בחקירה שלנו, האם נשים חייבות באותה מצוות קריאה אך ברמה נמוכה יותר, או במצוה אחרת לגמרי שנקראת שמיעה.

אם נשים חייבות באותה מצוה של קריאת המגילה רק ברמה נמוכה, מסתבר שהאיש יברך בשבילהו, משום שהוא חייב במצוות קריאה עצמה. אמנם אם נשים חייבות במצוות שמיעה, משום שדין אף הן היו באותו הנס מחייב אותן במצוות שמיעה, מסתבר שהן צריכות לברך בעצמן, כי הן חייבות במצוה שונה.

יש כמה וכמה תירוצים בראשונים ובאחרונים.¹⁵ אחד מהם הוא התירוץ של הגר"מ סולובייצ'יק (הורי קדם חלק א סימן קעג), שרק כאשר יש מצוה של פרסומי ניסא, יש דין אף הן היו באותו הנס.

חידוש זה מיישב כמה שאלות, כגון, למה הדין של אף הן היו באותו הנס אינו חל על מצוות מצה או סוכה.¹⁶ לפי הגר"מ סולובייצ'יק, אף הן היו באותו הנס מתקיים רק במקום שבו מתקיימת מצוה של פרסומי ניסא.

יש לחדש עוד בדעת הגר"מ, ולומר שיש באמת שתי מצוות נפרדות, מצוות קריאה ומצוות פרסומי ניסא.¹⁷ נשים פטורות מדין קריאה לגמרי, והן רק חייבות בדין אף הן היו באותו הנס שמחייב אותן רק במצוות פרסומי ניסא. הדרך לקיים מצוות פרסומי ניסא היא בשמיעה, כדי שהאדם ישמע את פרטי הנס. לפיכך נשים חייבות רק להשתתף בפרסומי ניסא, דהיינו הן חייבות לשמוע כדי לקיים פרסומי ניסא. ודעת הגר"מ היא כדעת השפת אמת והלבוש, שמצוות שמיעה היא מצוה אחרת ממצוות קריאה.

כו - עוד נפק"מ של האור שמח בדין קראה על פה

האור שמח (מגילה א:א) מחדש חידוש גדול מאוד. הפסול של קריאה בעל פה (מגילה יז) שייך רק לאנשים, ולא לנשים. כלומר האשה יכולה לקרוא את המגילה בעל פה. ז"ל האור שמח "ונראה פשוט **דלזכר הנס מחויבים לקרות המגילה, אבל מצי לקרותה בעל פה, לא מן הכתב**". ברור לפי האור שמח שמצוות מגילה היא מצוה נפרדת לאנשים מנשים, והפסול של קריאה בעל פה שייך רק לאנשים שחייבים בקריאה ולא לנשים שאינן חייבות בקריאה ורק בשמיעה.

באמת יש שתי הנחות יסוד לשיטת האור שמח:

1. שנשים חייבות במצוה עצמה של שמיעה ולא של קריאה ברמה נמוכה.
2. הפסול של בעל פה שייך רק לדין קריאה.

אלו שחולקים, או הם חולקים על היסוד, אומרים שיש חיוב אחר, וזה דעת השפת אמת. או הם חולקים על הישום וסוברים שאה"נ, נשים חייבות רק במצוה שנקראת שמיעה, אבל הפסול של בעל פה שייך גם לשמיעה. כלומר נשים צריכות לשמוע מן המגילה עצמה.

¹⁵ עיין בסוגיא "בדין אף הן היו באותו הנס".

¹⁶ בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סימן תעג) כתוב "מ"מ לא שייך טעמא שאף הן היו אלא היכא דהמצוה באה על הנס שאירע לישראל שהיו בסכנה ונמלטו דומיה דמגילה ובד' כוסות ובנר חנוכה".

בתוספות בפסחים (קח:ד"ה היו) כתוב "והא דאמרינן דפטורות מסוכה אע"ג דאף הן היו באותו הנס כי בסוכות הושבתי התם בעשה דאורייתא אבל בארבעה כוסות דרבנן תיקנו גם לנשים כיון שהיו באותו הנס".

ותוספות במגילה (ד. שאף) כתוב "יש מקשה למה לי היקשא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו הנס וי"ל דמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן אי לאו מהיקשא ורבינו יוסף איש ירושלים תירץ דסלקא דעתך למיפטרה מגזירה שוה דט"ו ט"ו דחג הסוכות כדפי' פרק אלו עוברין".

¹⁷ אף עיין במרחשת (ס' כב) שמחדש שיש את השני דינים האלה.

סימון ה' - תירוץ לקשיא על שיטת הרב צבי פסח פראנק בדעת התוס'

כז - תירוץ לשיטת הרב צבי פסח פראנק לפי החידוש שיש במגילה שני חלקים למצוה

הרב צבי פסח פראנק¹⁸ (מקראי קודש פסח חלק ב סימן כט) מסביר הספק של התוס' (פסחים צט: ד"ה לא); האם חובה לשתות הד' כוסות חל רק על כל אחד ואחד או רק על בעל הבית.

הרב צבי פסח פראנק מבאר, שהספק אם חובת הד' כוסות חובת הגברא ושכל אחד מבני הבית ישתה, או שהרי החיוב ד' כוסות חובת הבית, כמו נרות חנוכה. ז"ל הרב צבי פסח פראנק "שכך היא המצוה שאחד מבני הבית יברך על ד' כוסות וכמו הדלקת נר חנוכה שהמצוה היא על כל הבית"¹⁹.

אבל יש להקשות על הביאור של הרב צבי פסח פראנק. פשוט שכל אחד ואחד חייב במקרא מגילה, וברור שיש לו דין פרסומי ניסא. ולפי הרב צבי פסח פראנק, צריך ששמקרא מגילה תהיה חובת הבית, וזה לא נכון. מה ההבדל בין ד' כוסות ונרות חנוכה למקרא מגילה?

יש לתרץ לפי החידוש שלנו, שלמקרא מגילה יש שני דינים: פרסומי ניסא וקריאה, משא"כ בד' כוסות ונרות חנוכה. בד' כוסות ונרות חנוכה פרסומי ניסא אינו דין נפרד, אלא חלק מהמצוה עצמה ומגדיר כיצד לקיים אותה,²⁰ דהיינו רק שהחובה היא על הבית.

כח - מקור לחידוש לחלק בין ד' כוסות ונרות חנוכה למקרא מגילה

אבל עדיין צריכים מקור לחילוק הזה.

ואפשר שמקור לחילוק זה הוא הגמרא (מגילה יח.) שאומרת שמקיימים מצוות מגילה אפילו בלי הבנה, והגמרא מבארת טעמא, משום שיש שתי מצוות - מצות קריאה ומצות פרסומי ניסא. א"כ, על פי גמרא זו, דוקא במקרא מגילה קיימים יש שני דינים. הגמרא מחדשת שדוקא גבי מגילה יש שתי מצוות שונות, משא"כ במצוות ד' כוסות ונרות חנוכה. שם הפרסומי ניסא אינו דין נפרד, אלא חלק של המצוה.²¹

אבל פשוט התירוץ הזה שייך רק אם אכן מצוות קריאה ומצוות פרסומי ניסא הן שתי מצוות, וא"כ מסתבר שגם שמיעה היא מצוה שונה לגמרי לנשים, ולא אותה המצוה של קריאה ברמה נמוכה בלבד.

¹⁸ עיין בנצ"ב (העמק שאלה על השאלות פרשת יתרו נד:ד).

¹⁹ עיין בסוגיא "שיטת התוס' בענין מי צריכים לשתות הד' כוסות".

²⁰ זה בניגוד למה שראינו בערוך השלחן, שאפשר לחלק גם נרות חנוכה לשני חלקים, הדלקה ופרסומי ניסא.

²¹ אם כן, נמצא שרק אנשים חייבים גם בקריאה וגם בפרסומי ניסא, משא"כ בנשים שהן חייבות רק בפרסומי ניסא. לפי זה, אפשר לחדש ולומר שאין המצוה חלה על כל אשה, אלא על כל הציבור, כמו ד' כוסות ונרות חנוכה.

ויש קצת סיוע מן המגן אברהם (או"ח תרפט:ו) שמביא ה"מדרש הנעלם רות כתוב דלא תקרא לעצמה רק תשמע מהאנשים". אפשר שהביאור למדרש זה הוא שיש לנשים חיוב רק בפרסומי ניסא ולא בקריאה, ובנוסף שפרסומי ניסא הוא דין בציבור.

סימון ו' - נוסח הברכה של נשים

כט - המחלוקת בנוסח הברכה לנשים

בשלחן ערוך (או"ח תרפט:ב) משמע שברכה היא "על מקרא מגילה" גם לפי הבה"ג וגם לפי רש"י. הוא מביא את המחלוקת אם נשים מוציאות אנשים או לא, ובכלל לא מזכיר נוסח כגון "על משמע מגילה" או "לשמוע מגילה". לכן משמע לכל הדעות מברכים בנוסח "על מקרא מגילה".

הפרי חדש (או"ח תרפט:ב) ופוסקים שמביא הכף החיים (או"ח תרפט:ב) כותבים בפירוש שנשים אינן מוציאות אנשים ועדיין הן מברכות ברכת "על מקרא מגילה".

ישנן עוד שתי נוסחאות של ברכת נשים בלשון שמיעה. לפי הראבי"ה (מדכי מגילה סימן תשעט) הן מברכות "על משמע מגילה", ואילו לפי הרמ"א (או"ח תרפט:ב) מברכות "לשמוע מגילה".

ל - ביאור דעת הבה"ג לפי השלחן ערוך

בשלמא לראבי"ה ולרמ"א, ההולכים עם דעת הבה"ג, שנשים מברכות בנוסח של שמיעה, כי לפי הבה"ג, יש לנשים דין שמיעה, וגם בשלמא לדעה בשלחן ערוך, כלומר הרמב"ם או רש"י, שמאפשרת נשים להוציא אנשים ידי חובתן שמברכים בנוסח על מקרא מגילה, אבל לדעה בשלחן ערוך שלא מאפשרת נשים להוציא אנשים ישי חובתן, כלומר הבה"ג לפי הבנת השלחן ערוך, מדוע מברכים בנוסח "על מקרא מגילה" ולא "על משמע מגילה" או "לשמוע מגילה"?

ונראה שלפי השלחן ערוך, הבה"ג סובר שהמצוה היא באמת הקריאה, כפי שהיא לאנשים, אך לנשים יש חיוב לעשות מעשה שמיעה, כדעת המג"א, הקרבן נתנאל והפר"ח.

אולם צריכים אנו להבין מה הסברא לשיטה שסוברת שנשים אינן מוציאות אנשים, ומכל מקום מברכות בנוסח "על מקרא מגילה".

זה מה שמביא הרב משה הררי (מקראי קדש הלכות פורים פרק ו' ציון כח) בשם הרב שאול ישראלי, שהמחלוקת תלויה בחקירה שלנו. האם נשים חייבות באותה מצוה של קריאה רק ברמה נמוכה, הרי שיש להן לברך בנוסח, "על מקרא מגילה", משום שהן חייבות באותה המצוה. אולם, אם נשים חייבות במצוה אחרת שנקראת מצוות שמיעה, ניתן להבין שיש לברך בנוסח של "על משמע מגילה" או "לשמוע מגילה".

א"כ, הפרי חדש שסובר שמברכים "על מקרא מגילה" הולך לשיטתו, כי גם לפי דעתו, חיוב נשים אינו מצוה של שמיעה אלא לשומע חפצא של קריאה.

נמצא, שפי הרב שאול ישראלי, עוד נפק"מ אחת היא נוסח הברכה. אם נשים חייבות באותו מצוה של קריאה אבל ברמה נמוכה, הרי שהן מברכות "על מקרא מגילה". ברם, אם הן חייבות במצוות שמיעה, הברכה שלהן צריכה להיות "על משמע מגילה" או "לשמוע מגילה".

לא - שתי נוסחאות הברכה בלשון שמיעה "לשמוע מגילה" ו"על משמע מגילה"

והנוסח שלו הוא "לשמוע מגילה" ולא "על משמע מגילה" (אור"ח תרפט:ה) ולכאורה אין הבדל משמעותי ביניהם. וזה כבר ראינו לפי הרב שאול ישראלי, שאם חיוב שמיעה מצוה עצמה של שמיעה או נשים מברכות "לשמוע מגילה" או "על משמע מגילה".

לב - נוסח הברכה של החיי אדם

המשנה ברורה (תרפט:ח) מביא דעת החיי אדם, שנשים מברכות "לשמוע מקרא מגילה".

ונראה שהוא סובר שהמצוה לנשים היא לעשות מעשה שמיעה של חפצא דקריאה, דומה למג"א, הקרבן נתנאל ועוד.

סימן ז' - סיכום השלוש השיטות לגבי חיוב נשים במצוות המגילה

לג - סיכום השלוש השיטות ששראינו ונוסח הברכה של נשים

יש שלוש שיטות שראינו.

1. לפי רש"י והרמב"ם, נשים חייבות בדיוק באותו חיוב בקריאת המגילה כמו אנשים, וכמובן מברכות "על מקרא מגילה".

2. נשים חייבות בקריאת המגילה רק ברמה נמוכה יותר, וזו דעת המג"א והפרי חדש. בפשטות לפי זה נשים מברכות "לשמוע מגילה" גם כן, וזה שיטת השלחן ערוך בדעת הבה"ג, אבל גם אפשר שהן מברכות "על מקרא מגילה".

גם יתכן שההבדל בין הנוסחות, "לשמוע מגילה" ו"על משמע מגילה" תלוי בחקירה שלנו לגבי אופן חיוב השמיעה של נשים, לפי הבה"ג. נוסח של "לשמוע מגילה" סובר שנשים חייבות לשמוע אותו חיוב במגילה של אנשים. אולם נוסח של "על משמע מגילה" סובר שיש חיוב חדש שנקרא שמיעת המגילה. במקום לברך "על מקרא מגילה" על מצוות קריאה, יש לברך "על משמע מגילה" על מצוות שמיעה.

ואע"פ שאמרנו קודם בשם הרב שאול ישראלי, שלפי אלו שסוברים ששמיעה היא אותה מצוה של קריאה רק ברמה נמוכה יותר, נוסח הברכה הוא "על מקרא מגילה", אפשר גם לומר שנוסח הברכה הוא "לשמוע מגילה".

יוצא שלפי אלו שסוברים ששמיעה היא אותה המצוה של קריאה רק ברמה נמוכה יותר, יש שני נוסחים ששייכים לברך, או "לשמוע מגילה" או "על מקרא מגילה".

א"כ, הנקודת המחלוקת כאן אינה נוגעת לאופי מצוות המגילה לנשים, כי לפי שניהם, מצוות השמיעה היא המעשה שמיעה של קריאה ברמה נמוכה. אלא יסוד המחלוקת תלוי באופי נוסח הברכות. דהיינו או מברכים על שם המצוה עצמה, דהיינו, "על מקרא מגילה" כי נשים **עוסקות** במצוה קריאה, או על **המעשה** שהנשים עושות, כלומר מעשה שמיעה. הן מברכות "לשמוע מגילה" כי שהן עושות מעשה שמיעה.

גם יש לעורר שהערוך השלחן סובר שהחיוב שמיעה הוא חיוב של שמיעה

צד זה של ספקו מונח על שתי הנחות יסוד:

1. דין אף הן מחייב קטנים במצוות שמיעה.
2. לכן קטנים יכולים להוציא גדולים ידי חובתם, שהרי שניהם שווים בחיוב זה.

הצד השני של הספק יכול לומר לחלוק על אחת מן ההנחות הללו. או על ההנחה הראשונה, ולומר שקטנים אינם חייבים כלל במצוות שמיעה אלא במשהו אחר, או על ההנחה השנייה, ולומר שאף אם הם חייבים בשמיעה, אין חיובם באותה רמה כחיוב נשים.

והנה נראה שכל הדיון הזה מונח שיש למצוות מקרא מגילה שני חלקים: קריאה ושמיעה, כלומר חיוב אחד הוא חיוב קריאה, וחיוב השני הנובע מדין אף הן, הוא מחייב השמיעה. יוצא ששמיעה היא מצוה בפני עצמה, כמו השפת אמת והערוך השלחן, ולא מעשה שנשים עושות לחבר למצוות קריאה.

וזה משמע מדברי הרבינו שמחה שדוחה הה"א וכותב "שאין שייך לומר כאן אתי דרבנן ומפיק דרבנן". הה"א היתה שנשים יכולות להוציא אנשים ידי חובם אע"פ שהן חייבות רק שמיעה, מפני שגם חובת שמיעה וגם חובת קריאה הן מצוות מדרבנן, וחיובי דרבנן יכולים להוציא חיובי דרבנן אחרים. קמ"ל, לא אומרים כן ונשים אינן יכולות להוציא אנשים ידי חובתן.

3. יש לנשים חיוב אחרת שנקראת שמיעת המגילה, וזו שיטת השפת אמת והערוך השלחן, וא"כ מברכות "על משמע מגילה" או "לשמוע מגילה" לפי הערוך השלחן.

לד - ספק של הראבי"ה האם קטנים יכולים להוציא נשים ידי חובתן

הראבי"ה (שמובא במרדכי מגילה סימן תשעט) מסתפק אם קטנים יכולים להוציא נשים ידי חובתן או לא. ויש לדון בביאור בספקו, ובפרט בצד המאפשר לקטנים להוציא נשים ידי חובתן.

ויש לבאר צד זה ולומר שדין אף הן מחייב נשים וקטנים במצוות שמיעה, אך לא בקריאה. לכן, קטנים יכולים להוציא נשים ידי חובתן, מפני ששניהם חייבים בשמיעה בלבד, אבל אינם יכולים להוציא גדולים, מפני שגדולים חייבים הן בקריאה והן בשמיעה.

יש להביא ראיה לסברא זו מדברי ההגהות מיימוניות (מגילה א:א) שמביא שיטת רבינו שמחה המבאר מדוע אשה אינה יכולה להוציא אנשים ידי חובתם, מפני "שאין שייך לומר כאן אתי דרבנן ומפיק דרבנן, הואיל ואין חייבים בקריאה אלא רק בשמיעה דבהא פליגי ר' יהודה ורבנן דר' יהודה מכשיר קטן".

מפני שהוא קשור את מחלוקת רבי יהודה ורבנן לגבי קטנים לדין נשים, משמע שמעמד החיוב של נשים וקטנים דומה, חיוב של שמיעה בלבד.

נמצא שנחלקו האם דין אף הן מחייב קטנים רק בשמיעה, כדעת החכמים, או גם בקריאה, כדעת רבי יהודה.

חלק ד' - עוד שיטות לבאר מדוע נשים לא מוציאות אנשים

סימן א' - דעת הטורי אבן שאנשים חייבים בדברי קבלה ונשים חייבות מדרבנן

לה - החידוש של הטורי אבן שאנשים חייבים בדברי קבלה ונשים חייבות מדרבנן

יש עוד כמה תירוצים להסביר איך נשים חייבות במגילה ולא יכולות להוציא אנשים ידי חובתן.

הטורי אבן (מגילה דף ד.) מחדש שיש למצוות מגילה מעמד מיוחד שנקרא רוח הקודש או דברי קבלה.²² הטורי אבן מוסיף שנשים חייבות רק במצוות מדרבנן ולא המצוות של רוח הקודש כמו אנשים, וז"ל "וה"נ דכוותיה וכיון דעיקר חיוב מקרא מגילה לנשים ברוח הקודש ליתא אלא מהוספת חכמים ע"כ אינו אלא לחומרא ולא להקל להוציא את האנשים י"ח דהא מעיקר חיוב של רוח הקודש אינן מחוייבות בדבר וא"א להו להוציא את אנשים המחוייבים מעיקר רוח הקודש".

לו - עוד ישוב לסתירה בין הגמרא לתוספתא לפי הטורי אבן

עם החילוק הזה, הטורי אבן מיישב את הסתירה בין הגמרא לתוספתא. נשים

ממש חייבות בקריאת המגילה אבל לא מוציאות אנשים ידי חובתן. ז"ל הטורי אבן "ול"נ דודאי נשים חייבות בקריאה כאנשים מה"ט שאף הן היו באותו הנס דאין טעם לחלק בין קריאה לשמיעה ואפילו הכי אין מוציאות אנשים כדברי התוספתא."

ברור מהטורי אבן שנשים אינן חייבות באותה רמה של אנשים, דהיינו רוח הקודש, אלא רק ברמה של דרבנן.

לז - ההבדל של הטורי אבן בין קריאת המגילה בלילה וביום

הטורי אבן (מגילה ד. ד"ה סבור וד"ה כגון)²³ מחדש עוד חידוש נוסף, דרק למקרא מגילה ביום יש מעמד מיוחד של דברי סופרים, אבל בלילה הוא רק מדרבנן. אם כן, יש נפק"מ. נשים יכולות להוציא אנשים ידי חובתן בלילה ולא ביום, כי בלילה גם אנשים ונשים חייבים מדרבנן. ההבדל ביניהם הוא רק ביום כאשר יש הבדל בחיובם.

לח - עוד תירוץ לסתירה על פי החידוש של הטורי אבן

לפי החידוש הזה, אפשר לומר עוד תירוץ לסתירה בין הגמרא לתוספתא. התוספתא שלא מאפשרת נשים להוציא אנשים, מדברת ביום, כי ביום הן אינן מוציאות אנשים ידי חובתן. אולם, הגמרא שמחייבת נשים כאנשים מדברת בלילה, דבלילה אין הבדל.

²² אולי תהיה נפק"מ בספק אם קרה או לא, לפי הפרי מגדים (משנה ברורה תרצב:טז) "לא אמרינן בזה ספיקא דרבנן לקולא משום דהוא דברי קבלה". עיין גם בסוגיא "קריאת המגילה ביום ובלילה".

²³ הרב צבי פסח פרנאק (מקראי קודש ס' כט' עמוד קלג), הנודע ביהודה (מהדור"ק מא') ועוד.

הכף החיים (תרפ"ט:ג) מביא שיטה שחולקת על כך, וטוען ש"אין חושבין זה הקול ערוה כיון שאינו של שיר".

ונראה שניתן לבאר את יסוד המחלוקת בהגדרה של שיר. לפי הדעה שמובא בכף החיים, קריאת המגילה אינה נחשבת כשיר מכיון שלא שרים אותה ממש, אולם לפי האורחות חיים, כדי לעבור על קול אשה, לא נדרש שיר ממש, אלא קול עם ניגון מספיק כדי להיחשב "קול באשה", ולכן נשים אינן מוציאות אנשים.

סימן ג' - בהשקפה

מא - בהשקפה

אחת מן הנקודות ההשקפתיות של שלוקחים מסוגיא זו היא החשיבות של כבוד הציבור. לפי הבנת הערוך השלחן בדעת המג"א לאליבא דהסמ"ג, מפני כבוד הציבור חז"ל לא נתנו לנשים להוציא אנשים ידי חובתן.

גם לוקחים החשיבות של פרסומי ניסא. לפי הגר"ם והאו"ש, כולם חייבים בו, כולל נשים אע"פ שאחרת הן פטורות ממצוות עשה שהזמן גמרא. כלומר, לא יתכן שנשים תהיו פטורות ממצוות פרסומי ניסא.

אבל יש עוד נקודה מעניינת. האשה מקיימת פרסומי ניסא דוקא בשמיעה.

לט - קריאת המגילה של קטן לפי הטורי אבן

באחד מן הביאורים של הטורי אבן (מגילה יט:), החכמים מסבירים שקטנים לא יכולים להוציא גדולים ידי חובתן במגילה משום שקטנים חייבים מדרבנן, וגדולים חייבים מדברי קבלה. א"כ, יוצא מכאן שקטנים יכולים להוציא נשים ידי חובתן משום שהן גם כן חייבות מדרבנן.

ולפי זה, קטנים גם כן יכולים להוציא גדולים ידי חובתן בלילה משום ששניהם חייבים מדרבנן, וככה כותב הטורי אבן (מגילה יט: ד"ה ומדברי התוס') בעצמו וז"ל "וכיון דקריאת לילה אינו אלא מדרבנן קטן מוציא אפילו אנשים י"ח דהא גדול בקריאת הלילה שוה לקטן".²⁴

סימן ב' - שיטת האורחות חיים

מ - שיטת האורחות חיים שנשים לא מוציאות אנשים מפני קול אשה

ואף האורחות חיים (חלק א הלכות מגלה ופורים אות ב)²⁵ מביא ביאור אחר למה נשים אינן יכולות להוציא אנשים ידי חובתן וז"ל "שאין הנשים מוציאות האנשים בקריאתן והטעם משום דקול באשה ערוה".²⁶

²⁴ לפי הפרי מגדים (או"ח משבצות זהב תרצב:ג) והמשנה ברורה (תרצב:טז), יש חידוש שספק דברי סופרים הולכים לחומרא. ולפי זה, כתב בספר פסקי תשובות (תרפ"ט:ד הערה 17) "שהוא הדין בשאר ספיקות כגון ספק אם החסיר דילג כמה תיבות בקריאת המגילה, או ספק אם קרא תיבות שלא כהוגן (שנשתנה משמעות הדברים) בלילה אינו צריך לקרוא שוב וביום צריך לקרוא שוב".

²⁵ ועיין גם בכל בו (ס' מה).

²⁶ והרב נבנצל (ירושלים במועדיה, גבורות שמונים אות מז') דן אם "רשאי לשמוע קריאת המגילה מאשתו בעת נדתה". גם עיין בילקוט יוסף דיני קריאת מגילה סימן יב.

מדוע בשמיעה ולא בקריאה? כנראה שמקיימים פרסומי ניסא דרך שיתוף, כלומר לא צריכים להרביץ את המגילה, רק צריכים להשתתף קריאה, אפילו בלי מעשה פעיל, מעשה אקטיבי, אפילו דרך שמיעה.

ולפי השפ"א בדעת הרשב"ם, גם יוצא שאם הנס היה על ידי נשים, חייבים לתת להן יחס לעליה.